

Fryshusets avhopparverksamhet

- metodmaterial

FRYSHUSET

I detta metodmaterial beskriver vi avhopparverksamheten Passus arbete med personer som vill lämna slutna totalitära miljöer, såsom kriminella gäng, vit makt-rörelser och religiösa extremismgrupperingar.

Bakgrund

Målgrupp

Den primära målgruppen för avhopparverksamheten är personer som själva vill lämna den maktstruktur de kommer från. Personen är vanligtvis mellan 12–45 år men det finns inga exakta åldersgränser.

Den sekundära målgruppen är anhöriga som finns runt den person som lämnar. Arbetet handlar då om att få de anhöriga att förstå mekanismerna i miljön klienten kommer från. Det innebär att avlasta dem och att samtala om vad som kan fungera bättre och sämre i förhållningssättet, till exempel. I den sekundära målgruppen finns också yrkesverksamma som finns runt den som lämnar och som behöver rådgivning och handledning.

Framgångsfaktorer

Personal

En grundprincip i vår metod är att den som har personliga erfarenheter av att lämna en destruktiv livsstil bakom sig har en unik utgångspunkt i arbetet med att stötta andra som befinner sig i samma situation. Därför har vi anställda som själva har erfarenhet av den kriminella världen, sk *credible messengers* men också anställda med akademisk bakgrund och lång erfarenhet av behandlingsarbete samt socialt arbete inom myndigheter. Styrkan i vår metod är vår breda kompetens och kunskap men också att vi med vår egen personal och deras personliga resa visar att det är möjligt att lyckas lämna en destruktiv livsstil.

Inom personalgruppen finns legitimerade psykoterapeuter, drog- och alkoholterapeuter, programledare inom "Kriminalitet som livsstil" samt personal som är utbildad i MI-samtal, KBT och missbruksutredningar (ADDIS). Vi har även tillgång till extern yrkeskompetens inom exempelvis neuropsykiatriska utredningar (ex ADHD).

Värdefulla egenskaper hos en klientcoach:

- En hög tolerans för att befinna sig utanför den egna bekvämlighetszonen. Klienten behöver träna på att vara i nya sammanhang, och då måste klientcoachen också ha den förmågan.
- Ödmjukhet och handlingskraft är viktigt.
- Att man har ideal/värderingar (att vilja göra skillnad tex) som man tror på och som man följer. Det är viktigt att det finns en anledning till att man arbetar med detta, att man tror på sin uppgift.
- Det är viktigt att man inte har manipulativa beteenden (medvetna och omedvetna) kvar från ett tidigare liv.
- Att man kan hantera administrativa uppgifter som att kunna ringa eller boka möten. Om man inte kan det är det viktigt att man har en vilja att lära sig nya saker samt att ha förmågan att kunna be om hjälp.

- Klientcoacherna måste ha förståelse för att man i klientarbetet kan arbeta på olika sätt. Det viktigaste är att man har tillit till varandra. Då kan man lösa en uppgift på olika sätt och med olika verktyg.
- Det görs en individuell bedömning kring vem som kan bli klientcoach, men en generell regel är att man de senaste åren varit straffri samt drogfri.

Kunskapsdel

Förkunskap: Radikalisering tankemönster

Grunden i arbetet på avhopparverksamheten är att arbeta med människor som har varit med i slutna totalitära miljöer, grupper som befinner utanför samhället med egna regler och lagar. I dessa miljöer finns det ofta ett tydligt rätt och fel och man har blivit van vid att ständigt vara i konflikt med personer utanför den egna miljön.

Man får ett *radikalisering/kriminell/isolerat tankemönster* (beroende på typ av avhopp) som används för att skydda sig själv från att må dåligt. Ett sådant tankemönster är ett förhållningssätt gentemot andra människor och innehåller ofta följande element:

- **Svartvitt tänkande:** Ett polariserande tänkande där man delar upp andra i rätt/fel, gott/ont, sant/falskt, heligt/oheligt osv. Detta är centralt i många slutna grupper såsom sekter, IS, huliganer och vit makt-rörelser.
- **Distans** mellan vi och dem. *Vi* är alltid lite bättre och *de andra* är fiender/idioter. Distans kan vara ett tankemönster men kan även innebära en fysisk distans. Det är till exempel svårare skapa distans till någon som du har nära familjeband till. Motkraften till distans är allians/relationsbyggande.
- **Avhumanisering** av *de andra* som man upplever som fiender. Om man tycker att en annan person är lika mycket värd som en själv så blir det svårt att använda våld. För att kunna använda våld mot någon annan så måste du skapa en distans. Avhumaniseringen handlar därför om att betrakta fienden som icke mänsklig, vilket tydligt avspeglar sig även i språket. Judar har beskrivits som *kackerlackor*, poliser som *grisar*, svarta som *apor* osv. Vilka ord och begrepp man använder inom den egna gruppen är olika. Det är generellt lättare att avhumanisera någon som inte ser ut som en själv och den egna gruppen.

Dessa element samverkar med varandra, om du till exempel har ett väl utvecklat svartvitt tänkande är det lättare att avhumanisera eller skapa distans till andra människor. Om du inte har det ovan beskrivna *radikalisering/kriminell/isolerande tankemönstret* och inte behöver distansera och avhumanisera är det svårt att vara aktiv i exempelvis vit makt-miljön. Det blir svårt att använda våld mot någon annan om detta tankemönster saknas. Mot den bakgrunden försöker personalen minska klientens behov av att bibehålla detta förhållningssätt och man arbetar ständigt med detta på olika sätt.

Hur minska radikalisering tankemönster?

Det övergripande målet med arbetet att minska behovet av det *radikalisering/kriminell/isolerande tankemönstret* är att hjälpa klienten att nyansera sina tankar. Inom vit makt-rörelsen till exempel fattar man inte egna beslut utan det finns en tydlig hierarki över vem som bestämmer. Mot den bakgrunden är det viktigt att försöka ge input och feedback om annat och att sträva efter att skapa fler nyanser som kontrast till detta svartvita förhållningssätt. Klientcoacherna strävar efter att få klienterna att reflektera över frågor som: Hur tar jag mina egna beslut? Vad bygger jag dem på?

Ytterligare ett sätt att minska behovet av att skydda sig själv med hjälp dessa tankemönster är att försöka förstärka och utvidga det som är bra och fungerar hos klienten. Det lönar sig inte att gå in i och förklara vad som är rätt och fel eller att skapa konflikter. Att tala om vad som är rätt eller fel eller att säga att de ska göra så eller så leder kanske till att klienten *säger* ja, men beteenden eller tankeprocesserna förändras inte.

Vår metod – vad är centralt i arbetet?

Nedan beskrivs de centrala delarna i Avhopparverksamhetens metod:

1. Analys
2. Credible messenger
3. Allians
4. Normalisera avradikalisering/avkriminalisering
5. Förändringsarbete

I. Analys

Vi börjar alltid med att göra en analys av klienten innan vi påbörjar det gemensamma arbetet. Syftet med analysen (även kallad utredning, screening) är att få så mycket information som möjligt om personen som vill lämna.

Det är olika på vilket sätt klienterna kommer i kontakt med avhopparverksamheten. Vanligast att en myndighet hör av sig (tex socialtjänsten eller kriminalvården), men det kan också vara en skola eller en anhörig. Ju mer information vi kan få om personen desto bättre är förutsättningarna. Om personen som vill lämna själv kontaktar oss får vi ofta knapphändig information, då krävs en större insats för att få fram informationen om krävs för en lyckad klientcoaching.

Analysen genomförs av två personer i personalen, varav en bör vara en så kallad *credible messenger*, en person som tidigare varit del av målgruppen. Analysdelen brukar vara i ca 3 månader, därefter bestämmer personalen om de har förutsättningar att fortsätta arbeta med klienten eller ej, utifrån de slutsatser man har dragit i analysen.

Frågor som bör besvaras i analysarbetet är bland annat:

- Bakgrund?
- Socialt nätverk?
- Fungerande sociala kontakter?
- Missbruk?
- Vilka utmaningar finns?
- Motivation?
- Hotbilder?
- Vem kan vara *credible messenger*?

I denna fas gör man en bedömning huruvida klienten **tillhör målgruppen** och hur allvarligt problemet är. För att tillhöra målgruppen ska man ha ett utvecklat kriminellt beteende/tillhört ett gäng eller tillhört en vitmaktmiljö

Kartläggning

I analysdelens inledande fas **kartlägger och analyserar** personalen den informationen de har fått. Detta arbete sker under hela analysfasen men det är viktigt att i ett tidigt skede försöka skapa sig en så tydlig bild som möjligt av personen. Detta sker i samtal med klienten genom att fråga, lyssna och samtala. Vad säger personen, vad säger personen inte? Är det koherent? Är det saker som enligt klientcoachernas erfarenheter inte riktigt stämmer? Brukar det fungera så här i gängvärlden? Det är en styrka att ha personal med egen erfarenhet som kan verifiera vissa specifika saker, klientcoacherna vet hur det fungerar i gängmiljön och de förstår förutsättningarna och mekanismerna bakom ett visst beteende.

Vem ska arbeta med klienten?

Personalen diskuterar med varandra **vem som är mest lämplig att arbeta med klienten**, är det avhoppbarverksamheten eller finns det någon annan som är bättre lämpad? Ibland är klienten inte motiverad att träffa personalen på avhoppbarverksamheten men har en god relation med tex en lärare eller en socialarbetare. I sådana fall kan avhoppbarverksamheten erbjuda sig att handleda en sådan person. Om det är avhoppbarverksamheten som ska fortsätta arbetet ingår det även att fundera vem i personalen som är bäst lämpad att vara *credible messenger*.

Hotbilden

I analysdelen ingår även att uppskatta **hotbilden**. Det är lättare att förstå en hotbild om man har egen erfarenhet. Man gör en sannolikhetskalkyl utifrån alla punkterna ovan, dels utifrån den som hör av sig med första informationen om klienten, dels utifrån vad klienten själv säger. Frågor vi ställer klienten är: Stämmer detta? Går det till så här i den här världen? Stämmer det att ditt sociala nätverk ser ut så här? Det är viktigt att inte anklaga utan att istället till exempel säga: "*min bedömning* utifrån den här historien är att...". Det är vanligt att klienten utesluter vissa saker i berättelser och det man ofta utesluter kan vara det viktigaste. Någon talar kanske mycket om att man känner sig väldigt hotad men berättar inte vad den själv gjort. En god allians möjliggör att man får reda på viktig information om klienten.

Motivation

Det är också viktigt i analysfasen att utforska **motivationen** hos klienten. Det är viktigt att fråga sig varför klienten söker sig hit just nu? Varför har klienten motivation just nu? En del klienter är inte motiverade att hoppa av utan det är något annat som gör att de sökt sig till avhoppbarverksamheten. Personen i fråga har kanske straffat ut sig i gänget den tillhört. Vissa är motiverade när de sitter i fängelse, men motivationen försvinner när de kommit ut.

Om alliansen mellan klientcoach och klient är stark från början kommer ofta motivationen snabbt, vilket möjliggör motivationsarbete i ett tidigt skede, t ex med MI-samtal som verktyg. En *credible messenger* har ofta bra förutsättningar att skapa allians eftersom klienten känner att klientcoachen har förståelse för hur det kan vara att lämna, vilket gynnar motivationsarbetet.

Om klienten däremot har låg motivation så är det bättre att arbeta endast på alliansen och lägga motivationsarbetet åt sidan, annars riskerar motivationspratet att upplevas som jobbigt och meningslöst. Det krävs tålamod, att kunna vänta tills alliansen är grundad och motivationen finns på plats, innan man börjar prata om vilka beteenden som behöver förändras. Ett gott alliansarbete leder ofta till att motivationen kommer med tiden. Om motivationen ändå inte kommer så får man avbryta arbetet med klienten.

Coachens förhållningssätt under analysen

I analysfasen är det viktigt att ha ett **icke konfrontativt förhållningssätt** och att inte utöva makt gentemot klienten. I slutna miljöer är maktkontroll ett naturligt inslag, något personalen vill komma ifrån. Därför är *platsen* för samtalen viktig, den varierar beroende på vem personen är. Vissa tycker det är bekvämt att vara på Fryshuset, men många tycker inte det. Det är därför viktigt att man i analysfasen ser till klientens behov och väljer plats utifrån var klienten känner sig trygg. Gör man inte det finns så finns en maktstruktur till klientcoachens fördel, vilket försvårar allians och på sikt även motivationsarbetet. För "vanliga" människor spelar detta oftast ingen större roll men i dessa miljöer är maktkontroll väsentligt, därför är de små detaljerna viktiga.

Drogmissbruk

Avhopparverksamheten arbetar inte med klienter med ett aktivt drogmissbruk, detta eftersom verksamheten inte arbetar med drogbehandling. En klient med missbruksproblematik behöver först drogbehandling på exempelvis ett behandlingshem, därefter är personen välkommen tillbaka till avhopparverksamheten. Det är dock vanligt att klienten är positiv på urinprov i den inledande kontakten. Beroende och på grad och typ av missbruk kan vi fortsätta arbete med klienten med specifika insatser från vår drog- och alkoholterapeut. Att regelbundet lämna urinprover är obligatoriskt.

2. Credible messengers

Att ha personal med egen erfarenhet – *credible messengers* – är betydelsefullt på flera plan. Till exempel kan det vara avgörande för huruvida klienten kan känna sig förstådd. En *credible messenger* kan snabbt förstå hur en klient känner och tänker och kan relatera till hur hen själv kände och resonerade när personen lämnade. Detta kan vara svårt att göra utan erfarenhet. En *credible messenger* kan därför förmedla en känsla av att förstå vad klienten går igenom och vad klienten känner. Det möjliggör skapandet av en allians med klienten. En *credible messenger* minskar klientens känsla av att vara helt ensam i denna situation och att vara missförstådd av samhället. De kan vara bron över till det nya sammanhanget och samhället.

3. Allians

Inom psykoterapi pratar man om allians som det känslomässiga bandet mellan klient och terapeut vilket uppstår under terapin. Alliansen har visat sig avgörande för ett bra resultat, och handlar om kvaliteten i relationen. Klienten behöver känna sig förstådd, uppleva stöd och värme och att det man säger tas på allvar.

Alliansen är en avgörande faktor i terapin; empatin, engagemanget och det känslomässiga bandet är det som ger resultat. I en artikel i SvD (Johansson, Håkan. 2009. 6 frågor: Vad är det som fungerar i terapi? Svenska Dagbladet. <https://www.svd.se/6-fragor-vad-ar-det-som-fungerar-i-terapi> (hämtad 2019-06-14). hänvisar psykologen och leg psykoterapeuten Håkan Johansson till flera undersökningar som visar att den terapeutiska alliansen är den enskilt viktigaste faktorn för att terapin ska fungera. Behandlare behöver dock även en bra teknik och metod, menar han. En god allians innebär att man känner sig trygg att öppna sig för terapeuten, att man får tid och plats att berätta sin historia – vilket inte betyder att terapeuten håller med om allt man säger eller aldrig sätter gränser för vad man gör. Men terapeuten ska vilja en väl och vara stödjande i den terapeutiskaprocess. Man kan likna det

vid en god, hårbärgerande förälder där terapeuten tål att höra vad klienten säger och orkar bära känslomässiga reaktioner.

Alliansbegreppet på avhopparverksamheten

Som ovan beskrivet i texten är alliansen mellan klientcoachen och klienten avgörande för ett fortsatt förändringsarbete. På avhopparverksamheten talar man även om *förändringskapital*. Vad får människor att göra stora förändringar? Troligtvis är det någon som står dig nära och bryr sig och där det finns en tillitsfull relation. Då kan klienten lita på att du kan hjälpa mig att förändra mig själv.

Det är i detta sammanhang intressant att titta på Maslows behovstrappa (även kallad behovshierarki), en modell som förklarar hur de mänskliga behoven prioriteras. Människans behov kan enligt Maslow delas in i fem kategorier och varje kategori har en viss nivå av prioritering för människan. Alltså kan behoven existera samtidigt men behoven som tillhör de högre kategorierna blir inte viktiga för individen förrän lägre placerade behov uppfyllts.

Oavsett prioriteringen i trappan så hjälper klientcoachen klienten att tillgodose innehållet i trappan, vilket ökar sannolikheten att allians skapas. Att hjälpa till med praktiska saker stärker relationen/alliansen. Det kan handla om att ordna bostad, jobb eller att ta körkort, men även praktiska saker i vardagen som att handla och göra en veckobudget. Detta arbete kräver en hög grad av självmedvetenhet hos klientcoachen. Vilka är de faktiska fysiska behoven?

I alliansbygget är det viktigt med självkännedom, till exempel att kunna avgöra vilket verktyg man ska använda i vilken situation. Ett annat exempel är om man som klientcoach har en utvecklad förmåga att hantera jobbiga situationer eller känslor (t ex som att vara ledsen), så kan det användas på ett konstruktivt sätt i arbetet med klienten. Att skapa allians handlar också om förhållningssättet gentemot människor, det är viktigt att ha förmågan att kunna lyssna, inte fördöma och förmedla känslan av att vi gör detta tillsammans, du är inte ensam.

4. Normalisera avradikalisering/avkriminalisering

Vad innebär det att anpassa sig tillbaka till samhället? Hur ska man som klient förhålla sig till allt det nya i samhället som man inte längre kan relatera till och hantera? Många beteenden som klienterna har är starkt förankrade i den slutna miljön de kommer från. Exempelvis att man automatiskt scannar av ett rum efter fienden då klienten levt under ständigt hot, ett beteende som förut var fullt funktionellt men som nu behöver förändras. I denna process är det bra att ha stöd av en *credible messenger* som förstår att avradikalisering/avkriminalisering är svår och jobbig. Men som också kan hjälpa klienten att inte fastna i offerrollen, vilket är vanligt. En förebild som visar att det visst går och som kan

peppa och uppmuntra, men även utmana klienten att gå vidare när man fastat. I denna process för man en dialog med klienten om vad som händer i klienten i olika situationer och vid olika händelser. Varför reagerade du så? Vad hände i dig då? Hur kände du?

5. Förändringsarbete

I den sista delen av klientarbetet går man tillbaka till analysen tillsammans med klienten och tittar på frågor som: Vad var bakgrunden till att du klev in i gänggemenskapen? Vad har du gjort och varit med om? Vad behöver du förändra utifrån det? Det kan handla om mobbning, brott man har blivit utsatt för eller utsatt andra för, misslyckanden osv. Finns det något underliggande vi behöver arbeta med som inte har kommit upp? Det kanske finns en obearbetad sorg som fortfarande påverkar..

Sammanfattning

Styrkan i avhopparverksamheten är att vi arbetar individuellt och skräddarsyr behandlingsplanen utifrån klientens unika behov. Med en personaltäthet dygnets alla timmar blir insatserna omfattande, flexibla och individuella. Detta medför att klienten blir sedd, hörd och bekräftad vilket är nyckeln till förändring och grunden i vår metod.

Fördjupning

- Doktorsavhandlingen "*A Question of Participation – Disengagement from the Extremist Right. A study from Sweden*". Av Tina Wilchen Christiansen
- Artikeln "*Adding a grey tone*". Av Tina Wilchen Christiansen

Kontakt

Vill du komma i kontakt med Passus mejla till passus@fryshuset.se

Vill du komma i kontakt med Exit mejla till exit@fryshuset.se